

М.Р.БАТИЩЕВА (канд.пед.наук, доц.)

Донецький державний інститут здоров'я, фізичного виховання і спорту

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ЗАРУБІЖНІЙ ТА ВІТЧИЗНЯНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У дослідженні розглянуто теоретичні засади дистанційного навчання майбутніх учителів фізичної у вищих фізкультурних навчальних закладах: класифікацію найбільш поширених теорій; підходи до організації; значущість спілкування; модель дистанційного навчання у вищій школі в межах модульної дидактичної системи; форми передачі знань і контролю; навчання у синхронних та асинхронних системах; технічне оснащення; класифікації типів реалізації окремих елементів організації дистанційного навчання та його методи; поточний, рубіжний та підсумковий контроль у дистанційному навчанні.

Ключові слова: *дистанційне навчання; технічне оснащення; поточний, рубіжний та підсумковий контроль; синхронна та асинхронна системи.*

Актуальність дослідження. Ефективність застосування дистанційних технологій в освітній галузі значною мірою залежить від рівня підготовленості викладачів до реалізації дистанційного навчання, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення, а також від готовності студентів навчатися в умовах дистанційної освіти.

Аналіз наукової психолого-педагогічної літератури, дисертаційних досліджень, що з'явилися останнім часом, свідчить про значну увагу до проблем упровадження дистанційних технологій у навчальний процес ВНЗ. Науково-педагогічні засади дистанційного навчання розробляли вітчизняні науковці В. Кухаренко, В. Олійник, В. Рибалко, Н. Сиротенко, П. Стефаненко та ін. Суттєвий інтерес для дослідження дистанційної освіти становлять праці зарубіжних (Р. Бел, Дж. Блумстук, Д. Кіган, Дж. Коумі) та російських (О. Андреев, М. Моїсеєва, Є. Полат, В. Солдаткін, А. Хуторської та ін.) науковців. Окремі аспекти змісту та організації дистанційного навчання досліджували вітчизняні вчені М. Беседіна, Є. Білінов, К. Власенко, В. Гура, Н. Дацун, М. Ус. Встановлено, що використання дистанційних форм і методів навчання сприяє індивідуалізації процесу професійного становлення, спонукає майбутніх вчителів фізичної культури до самостійної роботи, формує їхню інформаційну культуру, мотивує до опанування інноваційних засобів здобуття та застосування інформації.

Під впливом соціально-економічних факторів та стрімкого технологічного прогресу розвиток і зростання значимості дистанційної освіти відбувалися досить інтенсивно, що зумовило певне відставання теоретичної науки, покликаної обґрунтовувати та забезпечувати власне дистанційну освіту. Найчастіше при організації такої форми навчання обирався прагматичний підхід, ніж обґрунтований теоретично. Тому дослідження теоретичних засад дистанційної освіти у вітчизняній та зарубіжній літературі є основним, базовим ступенем його розвитку у вищій фізкультурній освіті сучасності.

Зв'язок теми дослідження з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до пріоритетного напрямку наукових досліджень Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка „Створення нових освітніх технологій на засадах сучасних концепцій підготовки професійно-педагогічних кадрів” (протокол № 6 засідання вченої ради ЛНПУ імені Тараса Шевченка від 28.01.2000 р.) та комплексної наукової теми „Розробка та дослідження методик побудови курсів у системі дистанційного навчання” (державний реєстраційний номер 0103U003612), яка розробляється в Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка. А також в контексті загального плану науково-дослідних робіт у Донецькому державному інституті здоров'я, фізичного виховання та спорту при Національному університеті фізичного виховання і спорту України (державний реєстраційний номер 0107U000298).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, експериментально перевірити теоретичні засади дистанційного навчання в зарубіжній та вітчизняній науковій літературі.

Відповідно до мети було визначено **завдання** дослідження: спираючись на аналіз вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної літератури з обраної проблематики, визначити теоретичні засади організації дистанційного навчання майбутніх учителів фізичної культури.

Основні результати дослідження. Розгляд теорії дистанційного навчання (далі – ДН), які розробляли зарубіжні науковці надав можливість визначити класифікацію найбільш поширених теорій, зроблену Д. Кіганом [9]. Його класифікація містить три групи: 1) Теорія індустріалізації (О. Петерсона); 2) Теорія взаємодії й комунікації (Дж. Боата, Дж. Даніеля, Б. Холмберга та ін.); 3) Теорія автономності (А. Ведемеєра, Р. Деллінга, М. Мура). Їх аналіз дозволив зробити висновок, що в теоріях 1 групи при ДН застосовується концепція розширеного контексту й процесів індустріалізації та вказується на зв'язок із різними поколіннями ДН, його організаційними й методичними моделями; у теоріях 2 групи акцентовано увагу на ролі технологій у забезпеченні засобів зв'язку, висвітлюється роль і потенційні можливості різноманітних технологій; теорії 3 групи фокусують увагу власне на студенті, формують концептуальне уявлення про ті вимоги, які висуває ДН до кожного конкретного студента.

З метою теоретичного обґрунтування ДН в Україні з 2000 р. захищено декілька дисертацій у галузі педагогічних наук: докторська дисертація на тему: „Теоретичні і методичні засади ДН у вищій школі” П. Стефаненка, кандидатські – „Активізація пізнавальної діяльності студентів в умовах ДН” О. Собаєвої, „Підготовка майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей як тьюторів для системи дистанційної освіти” Т. Койчевої, „Педагогічні умови організації ДН студентів гуманітарних спеціальностей у педагогічному університеті” Н. Жевакіної та ін.

Аналізуючи підходи до організації ДН, відзначимо, що В. Олійник [6] передбачає структуру дидактичного забезпечення ДН у вигляді трьох блоків: інформаційно-змістовного, контрольного-комунікативного та корекційно-узагальнюючого. Інформаційно-змістовний блок містить: загальні відомості про курс, що вивчається; навчальний план та навчальні програми; підручники, навчальні посібники, збірники задач, довідники тощо; плани семінарів (тьюторіалів); перелік тем атестаційних робіт; методичні рекомендації слухачам щодо організації самостійної роботи та виконання атестаційних робіт; методичні рекомендації педагогам (тьюторам) щодо організації занять; методичні рекомендації користувачам щодо роботи з комп'ютерами та телекомунікаційними мережами.

Контрольно-комунікативний блок – тести різного призначення та виду; запитання до заліків та іспитів; критерії оцінювання; графіки консультацій та зустрічей з викладачем (тьютором), у тому числі з використанням телекомунікаційних мереж.

Корекційно-узагальнюючий блок призначений для педагогічного моніторингу процесу ДН. До нього входять: підсумкові результати навчальної роботи слухача; результати діагностики навчально-пізнавальної діяльності; аналіз результатів різних видів контролю.

Науковці В. Кухаренко, О. Рибалко, Н. Сиротенко, описуючи сутність поняття ДН та його психолого-педагогічні аспекти, зокрема вказують, що головним у ДН є спілкування студента з викладачем та зі своїми колегами, і тільки потім відзначають можливість прямого доступу до навчального матеріалу [3].

В. Кухаренко [2] визначає значущість спілкування при ДН та приділяє особливу увагу фігурі тьютора та його професійним якостям, який повинен володіти технологіями ДН, а головне – навичками фасилітації, тобто вміти робити процес навчання для студента легким і цікавим. Під час організації ДН обов'язковими є зворотній зв'язок та контроль з боку самого студента і з боку тьютора.

П. Стефаненко [3] розглядає модель ДН у вищій школі в межах модульної дидактичної системи на основі принципу індивідуалізації та вказує на важливість інтерактивних дидактичних технологій. Виходячи з принципу індивідуалізації, на початку навчання

пропонується вхідний контроль для визначення базового рівня та психологічних якостей. Якщо рівень недостатній для початку навчання, студент вивчає або повторює базовий навчальний матеріал. Якщо вхідне тестування пройдено успішно, студент обирає індивідуальний модульний план і вивчає модуль, розподілений на навчальні елементи. Рівень засвоєння знань на рівні навчального елемента здійснюється на основі самоконтролю, на рівні модуля та модульної програми – у вигляді тестування або зовнішнього контролю. За підсумковим контролем визначають коефіцієнт засвоєння. Якщо він менший, ніж 0,7, пропонують повторне вивчення навчального матеріалу.

В Україні розроблено відповідну теоретичну науково-методичну базу впровадження ДН навчання у вищу освіту, яка ґрунтується на сучасних світових підходах.

Для того, щоб розробити методику й процедури дослідження організації ДН у фізкультурному ВНЗ, необхідно врахувати існування різних підходів до його організації в теорії та практиці. Це обумовлено різними цілями та перевагою при його організації технічних вимог над педагогічними, що не сприяє ефективності ДН. Для усунення цієї необхідна побудова власних підходів до організації ДН на основі системного аналізу існуючих моделей. Є. Полат визначає наявність мережі відкритого й ДН, що базується на 6 відомих моделях, які використовують різноманітні традиційні засоби й засоби нових інформаційно-комунікаційних технологій: телебачення, відеозапис, друковані посібники, комп'ютерні телекомунікації, змішані засоби [1].

Модель 1 – навчання за типом екстернату; модель 2 – університетське навчання (на базі одного університету); модель 3 – навчання, що ґрунтується на співробітництві кількох навчальних закладів; 4 – навчання у спеціалізованих освітніх закладах; 5 – автономні навчаючі системи; 6 – неформальне, інтегроване навчання на основі мультимедійних програм.

Сучасна система ДН припускає дві форми передачі знань і контролю за їх засвоєнням: заочну й необов'язкову (у деяких випадках очну); за ступенем контролю дві групи: зовнішнього суворого контролю та самоконтролю. При різноманітності технологій ДН за засобами взаємодії (комунікації) в процесі навчання виділяють синхронні й асинхронні навчальні системи. Синхронні та асинхронні моделі також пов'язані з критерієм керування, але додається ще один критерій – час навчання (не за тривалістю а за реальністю подій у часі).

Навчання у синхронних системах здійснюється за допомогою технічних засобів при безпосередній взаємодії студента і тьютора з використанням спеціальних технічних засобів, наприклад, інтерактивне TV, аудіо, комп'ютерні телеконференції.

Користувачі асинхронних систем діють незалежно один від одного. Ці системи містять традиційні (друковані матеріали, аудіо- і відеокасети) і нові (комп'ютерні: електронні посібники, автоматизовані навчаючі системи, автоматизовані навчальні курси) технології [7].

Синхронні моделі, що ґрунтуються на суворому контролі, більше підходять для типів навчання з метою досягнення державного рівня освіти. А асинхронні, засновані на самоконтролі, для корпоративного навчання, просвітницької діяльності, де є сильна мотивація до навчання та завдання навчання частіше формує сам учень. Вибір моделі залежить від ступеня готовності учня до самостійної пізнавальної діяльності, від наявності навичок самостійної навчальної діяльності, рівня мотивації тощо.

Ефективність будь-якого виду навчання на відстані залежить від: ефективної взаємодії викладача і учня, незважаючи на те, що вони фізично розділені в просторі; ефективності використаних при цьому педагогічних технологій; ефективності розроблених методичних матеріалів і засобів їх доставки та використання методів; ефективності зворотного зв'язку.

Організація ДН та його моделювання залежать від технічного оснащення, від вибору відповідних технологій. Технічно вирішити проблему можна дійсно по-різному. Сучасні технології надають практично необмежені можливості в розміщенні, збереженні, обробці й доставці на різні відстані інформації будь-якого обсягу й змісту [8].

У ДН використовуються засоби інформації у яких Д. Коумі [10] виділяє 6 основних характеристик: наявність символічної системи (презентаційні атрибути) – визначення типу символів, що використовують у засобах інформації для спілкування: текст, анімація, звук та ін.; доступність – визначення необхідних ресурсів та вартості, умінь й навичок, необхідних для ефективного використання; контроль – оцінка впливу засобу на студента, шляхи роботи із засобами інформації; реактивність – підтримка студентської активності засобами інформації (внутрішня активність); інтерактивність – зазначення дій студента для отримання зворотного зв'язку від засобу інформації; адаптивність – оцінка засобу інформації як способу забезпечення індивідуальних потреб.

Всі вони можуть бути кваліфіковані за принципом взаємодії з ними студента як: презентаційні; доставки; взаємодії (або інтерактивні).

Презентаційні технології – це книги та друковані матеріали; електронні тексти та публікації; комп'ютерні навчальні програми; мультимедіа; телебачення; радіо; віртуальна реальність та моделювання; електронні підтримуючі системи.

Технології доставки (синхронні та асинхронні) – це радіотрансляція; аудіокасети; телетрансляція; відеокасети; CD-ROM; DVD (цифрові відеодиски); Інтернет, інтранет.

Технології взаємодії – це телеконференції; електронну пошту; групову мережу; інтерактивні комп'ютерні програми.

Найбільш значущими дидактичними елементами ДН, на думку російських викладачів, є зміст, мета й контроль, а потім методологія, структура й умови. Американські викладачі на перше місце ставлять методологію, зміст і структуру, а контроль й умови йдуть потім [3].

Існують класифікації типів реалізації окремих елементів організації ДН, наприклад: за формою подання навчальних матеріалів; за наявністю посередника (тьютора) в системі навчання або за централізованою формою навчання; за ступенем використання засобів телекомунікацій і персональних комп'ютерів; за технологією організації контролю за ходом навчального процесу; за ступенем упровадження в технології навчання звичайних методів освітнього процесу в очній, заочній або в інших формах навчання; за методами ідентифікації тих, кого навчають, під час складання контрольних випробувань. Тому, можемо висновити, що неможливо розглядати засоби передачі інформації як елементи деталізації моделі ДН без розгляду методик.

Під час ДН неможливо контролювати кожен крок студента, але, звичайно, процес не може бути некерованим. Таким чином, співвідношення керування зовнішнього та внутрішнього є однією з проблем, що потребує розв'язання в організації ДН.

Якщо розглядати ДН із точки зору основних етапів історичного розвитку навчання та способів передачі соціально-історичного досвіду можна стверджувати, що воно містить [4]: інформаційно-повідомлюючий, пояснювально-ілюстративний, програмований, ситуативно програмований та продуктивний методи навчання.

Інша класифікація за основними видами процесу навчання – змістом та дидактичними цілями – передбачає [2]: процес, що містить лише засвоєння знань та їх відтворення за посібниками й розповіддю викладача (теоретичне навчання); процес, що містить засвоєння знань та вмінь, системи способів діяльності (теоретично-практичне навчання); процес оволодіння системою знань та вмінь, досвідом творчого їх застосування й подальшого розвитку (теоретично-дослідницьке навчання); процес оволодіння системою знань і вмінь, досвідом творчої діяльності, досвідом емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу та до себе, гуманних відносин (процес продуктивного навчання).

У ДН слід використовувати найкращі зразки технологій. Як критерії відбору можуть бути вимоги [3]: завжди доступна та реалізована; завжди зв'язує; стандартизована; проста; не потребує частин (CD-ROM – частина, яка може бути відсутня, розміщення інформації в Інтернеті позбавляє цього недоліку, немає частин); персоніфікована; модульна; мінімізує помилки.

Аналіз наукових досліджень дозволяє виділити такі процеси визначення ефективності дослідницької системи освіти в цілому: методологію формування системи знань;

методологію формування системи професійних умінь і навичок; рентабельність освітнього процесу й розумну стратегію цін за навчання.

Для аналізу ефективності процесу (контролю за якістю) ДН корисно використовувати математичні моделі навченості. Показниками навченості можуть бути час виконання операцій, кількість помилок, величина відхилення від еталонного зразка. З підвищенням рівня підготовки студентів указані показники знижуються і виражаються математичною моделлю навченості. Контроль за якістю ДН – це перевірка результатів теоретичного й практичного засвоєння навчального матеріалу. У ДН виправдав себе тестовий контроль, який зазвичай містить великий перелік питань, на кожне з яких запропоновано кілька варіантів відповідей. Студент повинен вибрати серед цих варіантів правильну відповідь. Тести добре пристосовані для самоконтролю й корисні для індивідуальних занять [5].

Для поточного контролю в ДН є: тести, відкриті питання, різноманітні задачі й завдання, у тому числі робота з джерелами.

Рубіжний контроль зазвичай охоплює зміст великого розділу або першу половину курсу. Кількість рубежів визначається навчальним планом, а його вид визначає викладач за погодженням з методичною службою у формі тесту, контрольного есе, проблемної ситуації, мікропроекту.

Підсумковий контроль проводять після закінчення курсу, по всьому змісту. Найбільш поширеними методами підсумкового контролю в ДН є: тестування; контрольне есе; комплексний кейс (набір логічно зв'язаних ситуацій професійної діяльності, що вимагають аналізу й вирішення); груповий або індивідуальний проект.

Висновки. Узагальнено виділяємо такі теоретичні засади дистанційного навчання майбутніх учителів фізичної культури у зарубіжній і вітчизняній літературі:

1. Аналіз історичного аспекту та досвіду, дає підстави стверджувати, що організація ДН у вищих фізкультурних начальних закладах має ґрунтуватися на принципах відкритості, доступності нових технологій для всіх; можливості створення системи безперервного навчання протягом усього життя; адаптованим до можливостей тих, хто навчається.

2. У зарубіжних країнах ДН не лише розвивається більш швидкими темпами, але й значно розширена сфера його застосування: це не лише університетське навчання, але й різноманітне навчання дорослих, корпоративне навчання. Такі ж тенденції наявні і в Україні. Отже, найближчим часом можна передбачати різке зростання потреби у фахівцях з ДН – розробниках дистанційних курсів та тьюторах ДН. Забезпечити цю потребу, на нашу думку, можна, використавши потенціал майбутніх учителів фізичної культури.

Перспективи подальших досліджень. Проведене нами дослідження не вичерпало всього різноманіття питань, пов'язаних з розв'язанням поставлених завдань. Подальшого дослідження потребує можливість створення локальних центрів ДН майбутніх учителів фізичної культури для координації дій з його організації, підтримки та організації сервісу та інспектування.

Література:

1. Дистанционное обучение : учеб. пособие для пед. вузов / Полат Е. С. и др.; под. ред. Е. С. Полат. – М. : ВЛАДОС, 1998. – 191 с.
2. Дистанційне навчання: умови застосування : дистанц. курс : навч. посіб. – 3-є вид. / за ред. В. М. Кухаренка – Х. : Торсінг, 2002. – 320 с.
3. Жевакіна Н. В. – Педагогічні умови організації дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей у педагогічному університеті - автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / Н. В. Жевакіна. – Луганськ., 2009. – 20 с.
4. Касьяненко М. Д. Педагогіка співробітництва : навч. посіб. / М. Д. Касьяненко. – К. : Вища шк., 1993. – 318 с.
5. Концепция создания и развития единой системы дистанционного образования в России // Проблемы информатизации высшей школы. – 1995. – Вып. 3. – С. 22.

6. Олійник В. В. Дистанційна освіта за кордоном та в Україні : стислий аналіт. огляд / В. В. Олійник – К. : ЦППО, 2001. – 48 с.
7. Пидкасистый П. И. Компьютерные технологии в системе дистанционного обучения / П. И. Пидкасистый, О. Б. Тыщенко // Педагогика. – 2000. – № 5. – С. 7 – 13.
8. Чернилевский Д. В. Дидактические технологии в высшей школе : учеб. пособие для вузов / Д. В. Чернилевский. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 437 с.
9. Keegan D. & Rumble G. Distance teaching at university level // G. Rumble & K. Harry (eds.). The Distance Teaching Universities. London, Croom Helm, 1982.
10. Koumi Jack. Matching media Attributes to Teaching Functions and Hence to Learning Objectives. <http://www.bme-tk.bme.hu/discus>.

Надійшла до редколегії 10.02.2011

М. Р. Батищева. Теоретические основы дистанционного обучения будущих учителей физической культуры в зарубежной и отечественной литературе

В исследовании рассмотрены теоретические основы дистанционного обучения будущих учителей физической в высших физкультурных учебных заведениях: классификацию наиболее распространенных теорий; подходы к организации; значимость общения; модель дистанционного обучения в высшей школе в пределах модульной дидактичной системы; формы передачи знаний и контроля, обучение в синхронных и асинхронных системах; техническая оснащение; классификации типов реализации отдельных элементов организации дистанционного обучения и его методы; текущий, рубежный и итоговый контроль в дистанционном обучении.

Ключевые слова: дистанционное обучение; техническое оснащение; текущий, рубежный и итоговый контроль; синхронная и асинхронная системы.

M. R. Batishcheva. Theoretical bases of remote training of the future teachers of physical training in the foreign and domestic literature

The next theoretical principles of remote training of the future teachers physical in the higher sports educational institutions are considered in research: a classification of the most widespread theories; approaches to the organization; the importance of dialogue, model of remote training at the higher school within modular didactic system; forms of transfer of knowledge and control, training in synchronous and asynchronous systems; technical equipment; classifications of types of realization of separate elements of the organization of remote training and its methods; flowing, boundary and total control in remote training.

Key words: remote training; a hardware; flowing, boundary and total control; synchronous and asynchronous systems